

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

Baltic
Institute
of Social
Sciences

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)

REZULTĀTI

Izpildītājs: Nodibinājums "Baltic Institute of Social Sciences"

10.06.2020.

Izvērtējuma jomas: uzdevumi

1. Nabadzība un sociālā atstumtība (2017.gads)

1.1. **Izmaiņas tiesību aktos 2017.gadā**, kas vērstas uz nabadzības, sociālās atstumtības un/vai ienākumu nevienlīdzības samazināšanu un iedzīvotāju rīcībā esošo tiešo un/vai netiešo ienākumu palielināšanu.

1.2. Padziļināta **pašvaldību administratīvo datu, apsekojumu un citu statistikas datu analīze** ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā **par 2017. gadu** un salīdzināšana ar iepriekšējiem gadiem, lai novērtētu rādītāju kopējo dinamiku (2015., 2016., 2017.g.)

1.3. Secinājumu un rekomendāciju sagatavošana situācijas tālākiem uzlabojumiem

2. Sabiedriskā transporta pieejamība (... līdz 2019.gadam)

2.1. Dokumentu analīze: nevienlīdzības sabiedriskā transporta pieejamības jomā definēšana, **tiesiskais regulējums, kopējā situācija, valsts un pašvaldību atvieglojumi**

2.2. **Rīcībpolitikas padziļināta analīze**: ekspertu intervijas, aptverot dažādus politikas veidotāju un īstenotāju līmeņus.

2.3. **Statistikas un administratīvo datu analīze**: mērķa grupu portreti pēc 8 galvenajām pazīmju grupām

2.4. **Gadījumu izpēte**: padziļināta izpratne par iedzīvotāju rīcības stratēģijām

2.5. **Secinājumu**, t.sk. par datiem un rādītājiem, un rekomendāciju sagatavošana

Sociālā atstumtība un nabadzība: galvenie statistiskie rādītāji

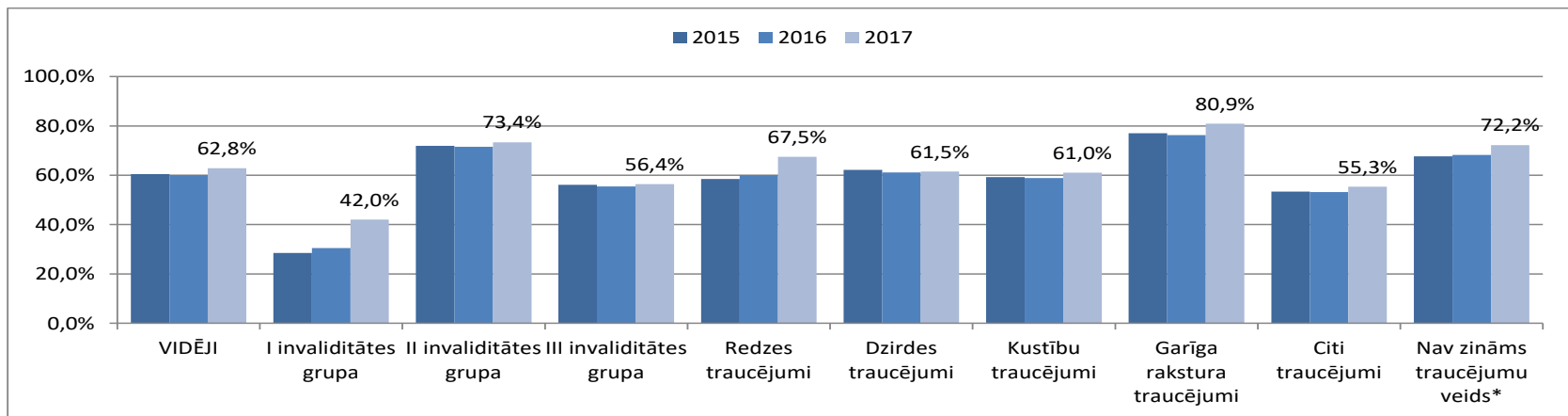
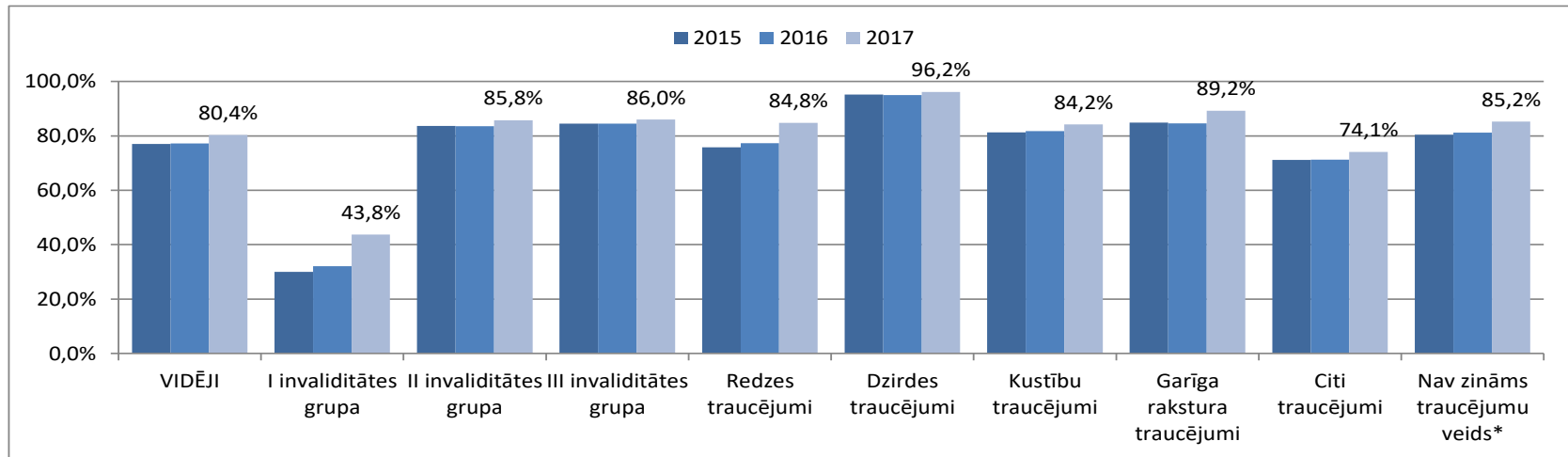
RĀDĪTĀJS	2015	2016	2017
Džini koeficients (indekss)	34,5	34,5	35,6
S80/S20 kvintīļu attiecību indekss	6,3	6,8	6,5
Nabadzības riska sliekšnis (1 persona) Eiropas metodoloģija (60% no mediānas)	318 EUR	330 EUR	367 EUR
Nabadzības riska indekss (1 persona) % no tiem, kas ir zem NRS	21,8	22,2	23,3
Minimālā ienākuma līmenis (1 persona) Latvijas metodoloģija (40% no mediānas)	167 EUR	177 EUR	198 EUR
Mājsaimniecību īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa %	7,4%	7,8%	8,9%
Mājsaimniecību rīcībā esošie VIDĒJIE ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju gadā	627,2 EUR	652,6 EUR	728,2 EUR
Materiālās nenodrošinātības indekss Iedzīvotāju īpatsvars, kam piemīt vismaz trīs materiālās nenodrošinātības pazīmes	29,7%	26,4%	23%
1. kvintiles augstākā robeža	224 EUR	231 EUR	247 EUR

Nabadzības riska indekss pirms un pēc sociālo transfertu saņemšanas pēc vecuma un dzimuma (%)

Vecuma grupa (gados)	Dzimums	2015		2016		2017	
Sociālo transfertu saņemšana ...		pirms	pēc	pirms	pēc	pirms	pēc
0-17 gadi	Kopā grupā	32,3	18,6	31,7	18,4	29,8	17,5
	Vīrieši	32,6	19,0	29,9	17,2	29,1	16,9
	Sievietes	32,1	18,2	33,6	19,7	30,4	18,1
18-64 gadi	Kopā grupā	29,9	17,7	29,5	17,5	28,8	17,8
	Vīrieši	29,4	17,7	29,1	17,5	28,1	17,8
	Sievietes	30,4	17,7	30,0	17,5	29,5	17,9
65+ gadi	Kopā grupā	80,2	38,1	79,7	39,9	79,5	45,7
	Vīrieši	79,9	28,4	78,5	29,1	78,0	37,5
	Sievietes	80,4	42,9	80,3	45,1	80,2	49,8

Avots: CSP, "NIG090. Nabadzības riska indekss pirms sociālo transfertu saņemšanas pēc vecuma un dzimuma (%)".

Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru (A) ienākumi no sociālajiem transfertiem un (B) kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska slieksni 2015. – 2017. gadā (%)

Avots: Autoru aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatus

Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

Nabadzības riska izmaiņu novērtējums sociāli demogrāfiskajās grupās periodā 2016.-2017.g. un 2014.-2017.g.

Mērķa grupas, nabadzības riska vērtību periods: 2016.-2017. gads	Tendence (procentpunktos 2016.-2017. gads)	Tendence (procentpunktos 2014.-2017. gads)
Risks ir pieaudzis (vairāk kā par 2%)		
• Bezdarbnieces sievietes (48,5% → 58,4%)	↑ 9,9	↑ 0,5
• Latgales reģiona iedzīvotāji (37,7% → 44,2%)	↑ 6,5	↑ 3,8
• Pensionāri vecumā no 65 gadiem (44,2% → 50,4%)	↑ 6,2	↑ 13,1
• Sievietes vecumā no 65 gadiem (45,1% → 50,1%)	↑ 5,0	↑ 9,7
• Nestrādājošie iedzīvotāji (16 līdz 64 gadi) (37,5% → 41,7%)	↑ 4,2	↑ 3,6
Risks saglabājies vai nedaudz mainījies (līdz +/- 2%)		
• Strādājošie iedzīvotāji (16 līdz 64 gadi) (9,0% → 8,2%)	↓ 0,8	↓ 1,2
• Iedzīvotāji ar augstāko izglītību (5,0% → 5,2%)	↑ 0,2	↓ 1,6
• Iedzīvotāji ar pamata izglītību (28,9% → 28,8%)	↓ 0,1	↓ 5,6
• Seniori vecumā no 65 gadiem (72,8% → 74%)	↑ 1,2	↑ 7,0
• Ģimenes ar trīs un vairāk bērniem (19,8% → 20,7%)	↑ 0,9	↓ 13,8
• Ģimenes ar bērniem (16,7% → 16,5%)	↓ 0,2	↓ 3,0
• Ģimenes ar vienu bērnu (13,4% → 12,1%)	↓ 1,3	↓ 3,0
• Viena vecāka mājsaimniecības (34,3% → 32,6%)	↓ 1,7	↓ 4,4
Risks samazinājies 2016.-2017. gada laikā (vairāk kā par 2%)		
• Atsevišķi dzīvojoši vīrieši (47,7% → 42,8%)	↓ 4,9	↑ 0,8
• Ģimenes ar diviem bērniem (14,4% → 10,2%)	↓ 4,2	↓ 5,7
• Bezdarbnieki vīrieši (62,7% → 60,5%)	↓ 2,2	↑ 7,4

Secinājumi (1)

Latvijā 2017. gadā **saglabājās salīdzinoši augsta iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība**, par ko liecina Džini koeficienta stabilā vērtība (LV – 35,6%; ES vidēji - 30,6%).

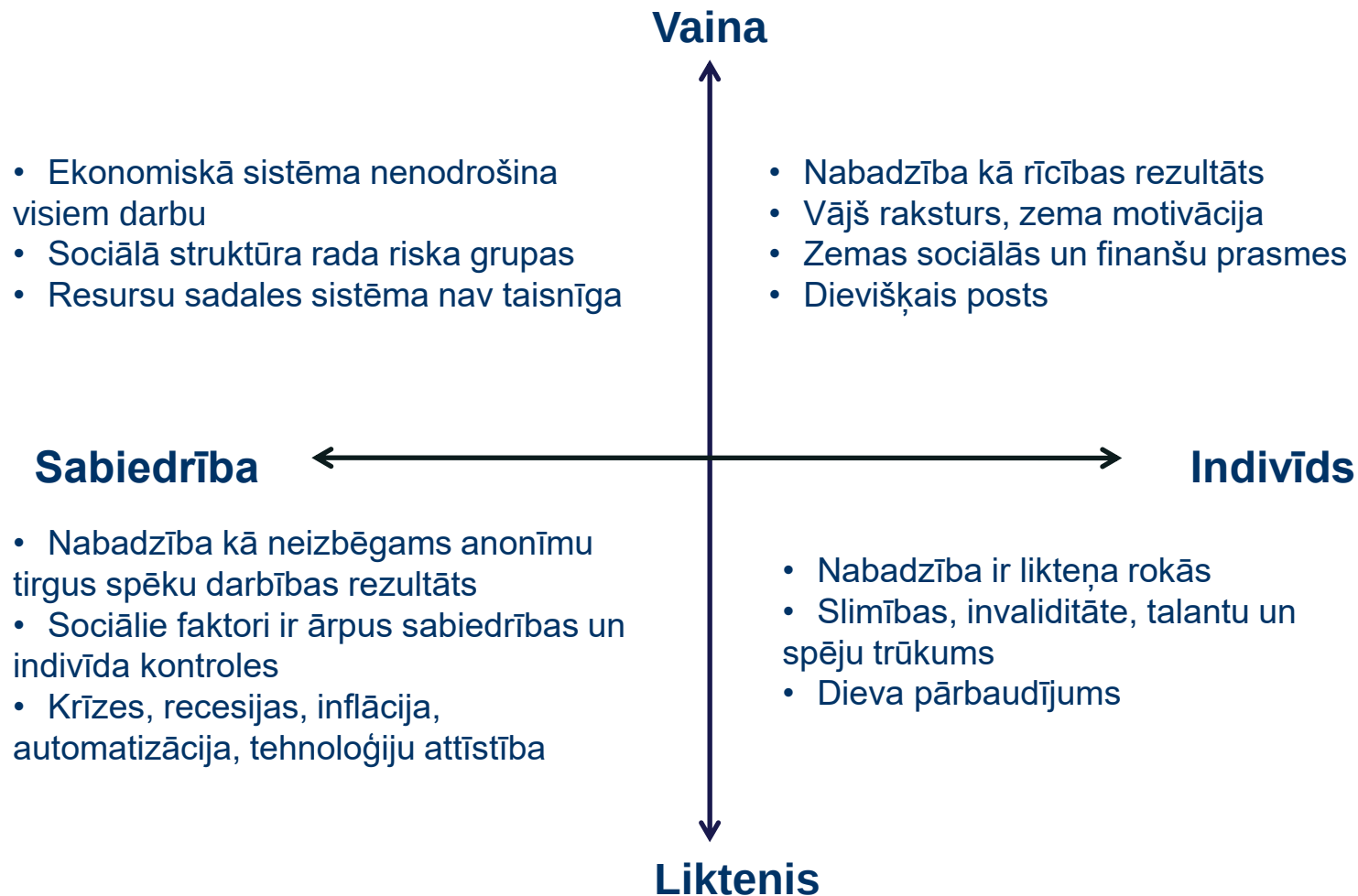
2017. gadā **nabadzīgāko iedzīvotāju ienākumi ir 6,5 reizes zemāki nekā turīgākajai iedzīvotāju daļai**. Kopējais nabadzības riska indekss turpina pieaugt, sasniedzot **23,3%**, zem minimālā ienākuma līmeņa (198 EUR) dzīvojošo iedzīvotāju īpatsvars 2017. gadā sasniedza **8,9%**.

1. un 2. kvintīļu grupas vienas personas mājsaimniecības ir zem NRS.

1. un 2. kvintilē, ņemot vērā ienākumu līmeni absolūtajos skaitļos, 2017. gadā ietilpa 48,4% vienas personas mājsaimniecību (2015 – 44,6%, 2016 – 47,9%).

Trūcīgo un maznodrošināto personu kopējais īpatsvars valstī dinamikā turpina samazināties. Tas ir skaidrojams ar ilgstoši nemainīgiem un zemiem šo statusu sliekšņiem, kamēr minimālā darba alga un vidējā alga valstī arvien pieaug.

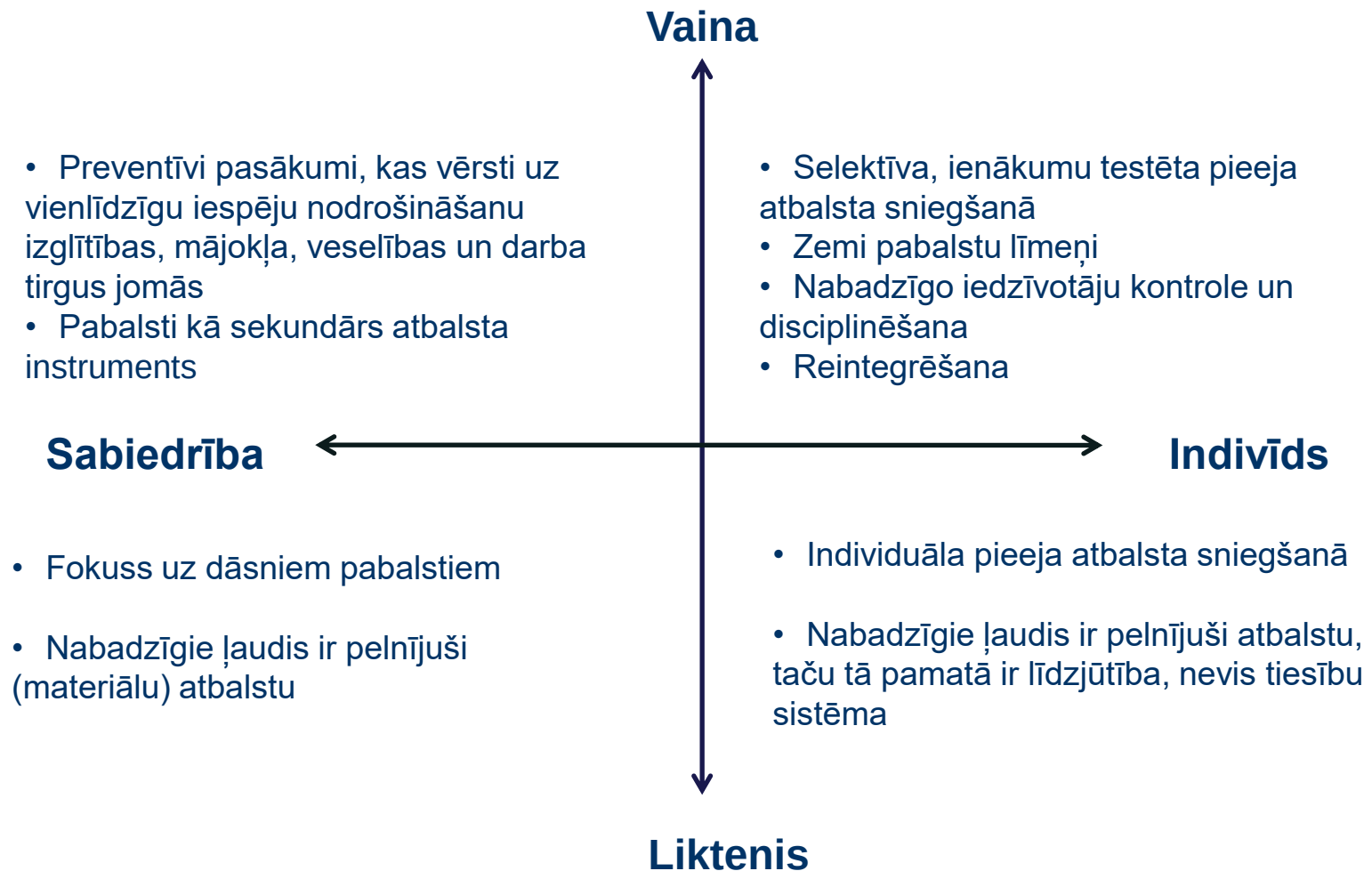
Nabadzības cēloņu skaidrojums

Avoti: Rajevska, O. (2015). *Sociālais taisnīgums un sociālā nevienlīdzība sociālās politikas dizainā*; Rajevska, O., Rajevska, F. (2017). *Causes of poverty: the dynamics of public opinion in Latvia*. In: 2nd ESPAnet Baltics conference. Social policy in the Baltic states through the lens of data.

Pret nabadzības politikas instrumenti

Avoti: Rajevska, O. (2015). *Sociālais taisnīgums un sociālā nevienlīdzība sociālās politikas dizainā*; Rajevska, O., Rajevska, F. (2017). *Causes of poverty: the dynamics of public opinion in Latvia*. In: 2nd ESPAnet Baltics conference. Social policy in the Baltic states through the lens of data.

Ienākumu palielināšanas sistēmiskie instrumenti

Iedzīvotāju ienākumu palielināšanas rīcībpolitikas pasākumi Latvijā:

- *minimālās algas celšana un minimālā valsts uzturlīdzekļu apmēra palielināšana*
- *IIN likmes izmaiņas*
- *IIN atvieglojumu palielināšana par apgādībā esošām personām*
- *diferencētā neapliekamā minimuma ieviešana*
- *pensiju indeksācija*
- *valsts sociālās apdrošināšanas pabalstu palielināšana*
- *valsts sociālo pabalstu palielināšana*
- *transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa atvieglojumu palielināšana*
- *daudzbērnu ģimenes definīcijas paplašināšana*
- *elektroenerģijas pakalpojumi par samazinātu cenu*
- *pārtikas, higiēnas un mācību līdzekļu pakas trūcīgajiem iedzīvotājiem*
- *sabiedriskā transporta atvieglojumi*
- *pašvaldību sociālā palīdzība un sociālie pakalpojumi*
- ...

VAI UN KĀ ŠIE PASĀKUMI SASNIEDZ IEDZĪVOTĀJUS UN SOCIĀLĀS GRUPAS AR ZEMIEM IENĀKUMIEM – NABADZĪBAI PAKĻAUTOS?

Rīcībpolitikas pasākumi 2017. gadā:

- 1) Mērķēti uz samērā **šaurām mērķa grupām** (piemēram, adoptētāji, bērnu aizbildņi, ČAES avārijas seku likvidēšanas dalībnieki, vecāki grūtniecības vai bērna kopšanas atvaļinājumā, apgādnieku zaudējušie bērni, daudz bērnu ģimenes ar četriem un vairāk bērniem, ilgstošas aprūpes pakalpojumu saņēmēji, bēgļi un personas, kas ieguvušas alternatīvo statusu)
- 2) Mērķēti uz iedzīvotāju **konkrētas rīcības motivēšanu vai noteiktu sistēmu nepilnvērtību novēršanu vai sistēmu attīstīšanu** (piemēram, nedeklarētās nodarbinātības kontroli, sezonālās nodarbinātības sistēmas sakārtošanu, bērnu dzimstības veicināšanu, netaisnīgas sociālās palīdzības sniegšanas pieejas pret līdzīgām sociālām grupām novēršanu, negodprātīgu slimības lapu izmantošanas novēršanu, alternatīvo ārpusģimenes aprūpes formu īstenošanu u.tml.)
- 3) Mērķēti uz **konkrētu iedzīvotāju grupu sociālo aizsardzību nākotnē** (piemēram, sociālās apdrošināšanas iemaksu objektu palielināšana, mikrouzņēmuma nodokļa palielināšana un pārdale par labu sociālajai apdrošināšanai), kā arī **nodarbinātības motivēšanu**.

Nevienlīdzības sabiedriskā transporta pieejamības jomā izvērtējums

Starptautiskā perspektīva: transporta nabadzība

- **«Transporta nabadzība»** (*transport poverty*): situācija, kurā, indivīdam apmierinot savas vajadzības, nākas saskarties ar vismaz vienu no šādiem ierobežojumiem
  - nav pieejami tādi transporta veidi, kas atbilstu indivīda fiziskajām vai garīgajām iespējām
  - pieejamie transporta veidi nesasniedz indivīdam vajadzīgos gala mērķus
  - transporta izdevumi veido lielu daļu no mājsaimniecības ienākumiem, ka atlikums ir uzskatāms par zemu ienākumu līmeni
  - indivīdam jāpavada ceļā ievērojamu laika daļu
  - pieejamie transporta veidi ir bīstami vai indivīda veselības stāvokli apdraudoši

Daudzveidīgas rādītāju grupas:

- (1) Infrastruktūras kvalitātes: pārvietošanās ātrums, ceļa izmaksas, sabiedriskā transporta tuvums
- (2) Atrašanās vietā balstīts: Pakalpojumi, kurus var sasniegt noteiktā laika posmā
- (3) Uz personu orientēts: rādītāji, kas ļauj datus analizēt individuālo pazīmju līmenī
- (4) Lietderībā balstīts: mēra sociālos ieguvumus iedzīvotājiem

Aktuālais sabiedriskā transporta jomas politikas ietvars (1)

➤ Transporta attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam

Rīcības virziens «nodrošināta iekšējā un ārējā sasniedzamība, un augstas kvalitātes mobilitātes iespējas visā valsts teritorijā» paredz:

- integrēt visus sabiedriskā transporta veidus vienotā maršrutu sistēmā
- regulāri optimizēt maršrutu kustības sarakstus, pielāgojot tos reālai situācijai
- nodrošināt reģionālo un vietējo autoceļu kvalitāti
- uzlabot informācijas pieejamību
- nodrošināt transportlīdzekļu atbilstību Eiropas tehnisko standartu un vides prasībām, ieviešot ekspluatācijā kvalitatīvus transportlīdzekļus un nodrošinot videi draudzīgu energoresursu izmantošanu
- nodrošināt pakalpojuma drošību (drošs brauciens, iekāpšana un izkāpšana)

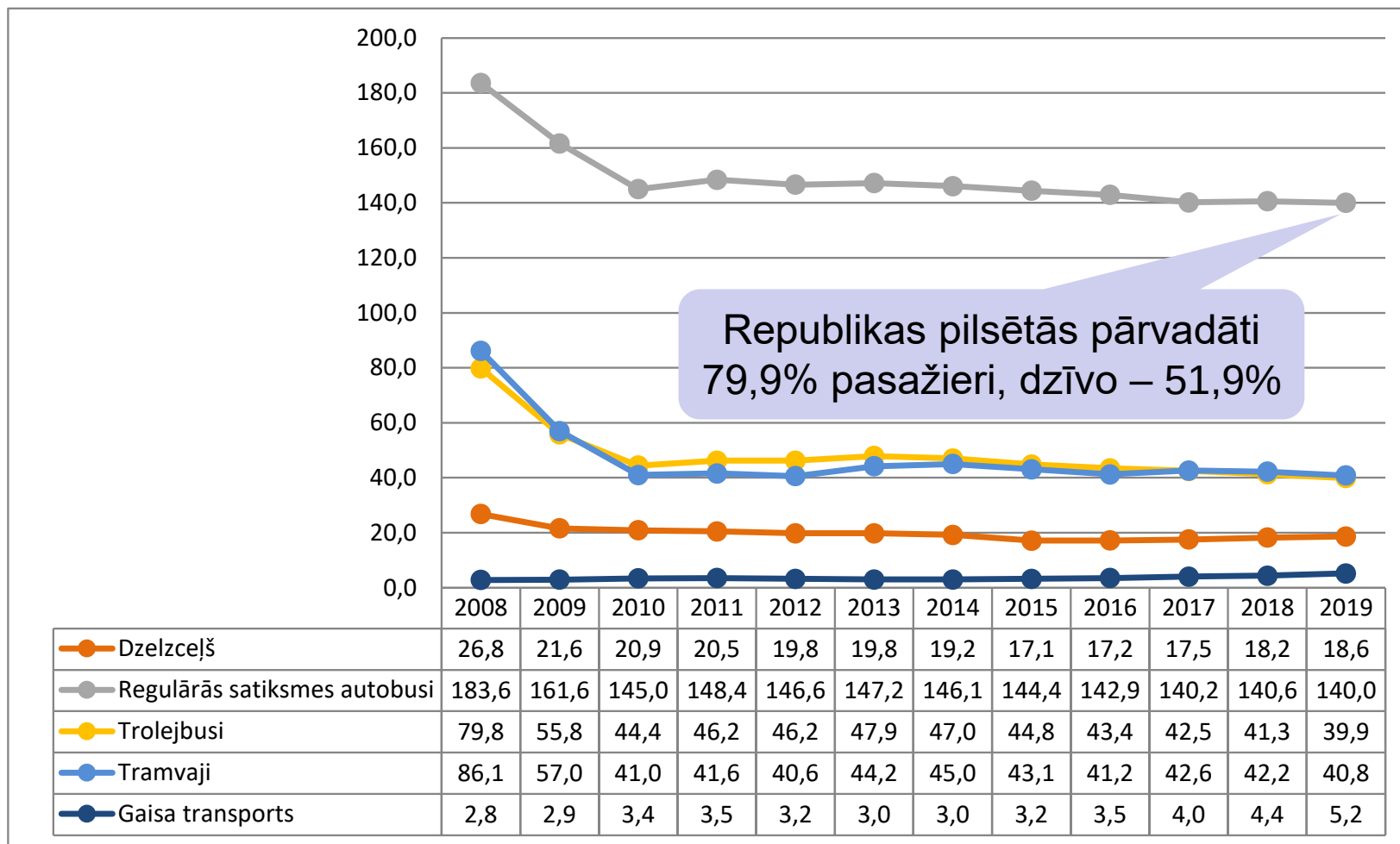
Politikas rezultatīvie rādītāji:

- (1) pagastu īpatsvars, kur vismaz 2 reisi dienā nodrošina savienojumu ar novada centru
- (2) novadu īpatsvars, kur vismaz 2 reisi dienā nodrošina savienojumu ar reģiona centru vai galvaspilsētu

Informatīvajos ziņojumos tiek lietoti citi atskaites rādītāji

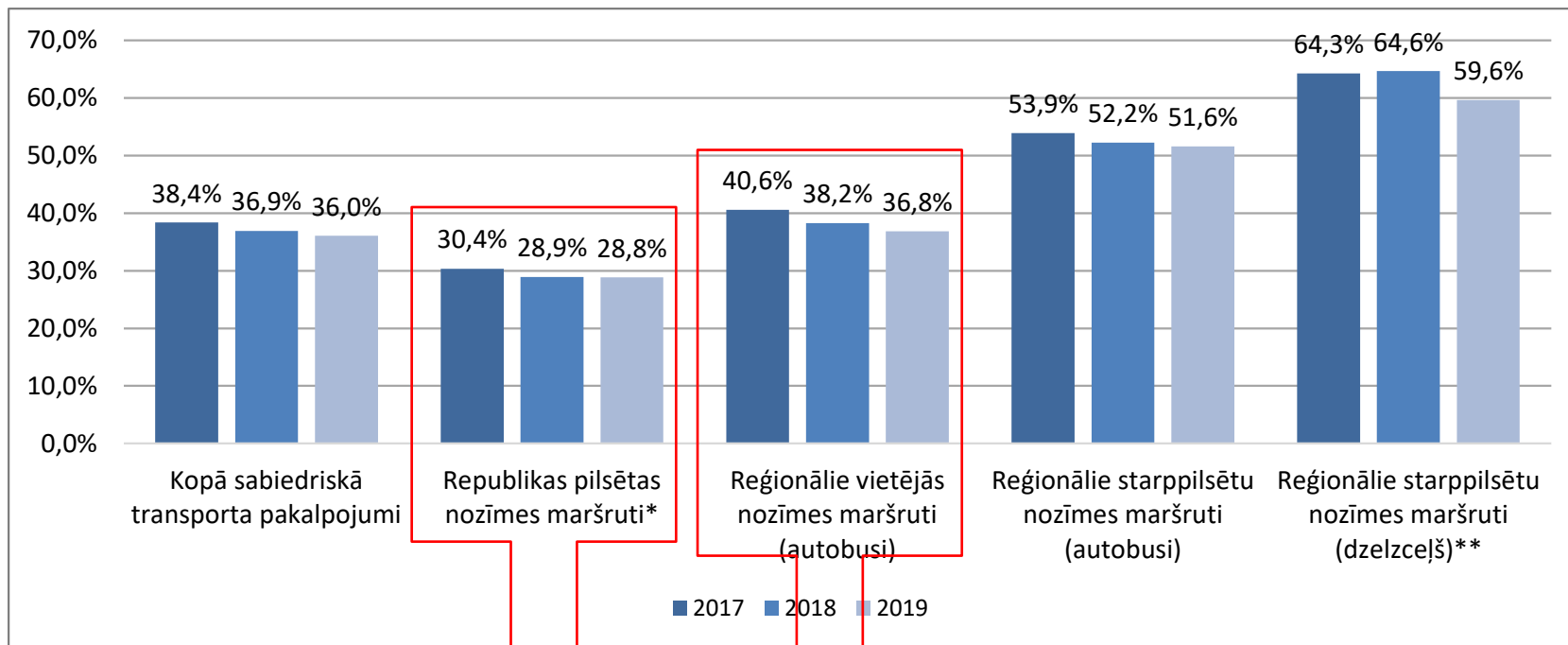
Politikas plānošanas izaicinājumi (1): pasažieru skaita samazinājums

CSP, TRG500. Pasažieru pārvadājumi (milj. cilvēku)

Politikas plānošanas izaicinājumi (2): pārvadātāju zaudējumu pieaugums

ATD, biļešu ieņēmumu segto pārvadājumu izdevumu proporcija dažādos pārvadājumos

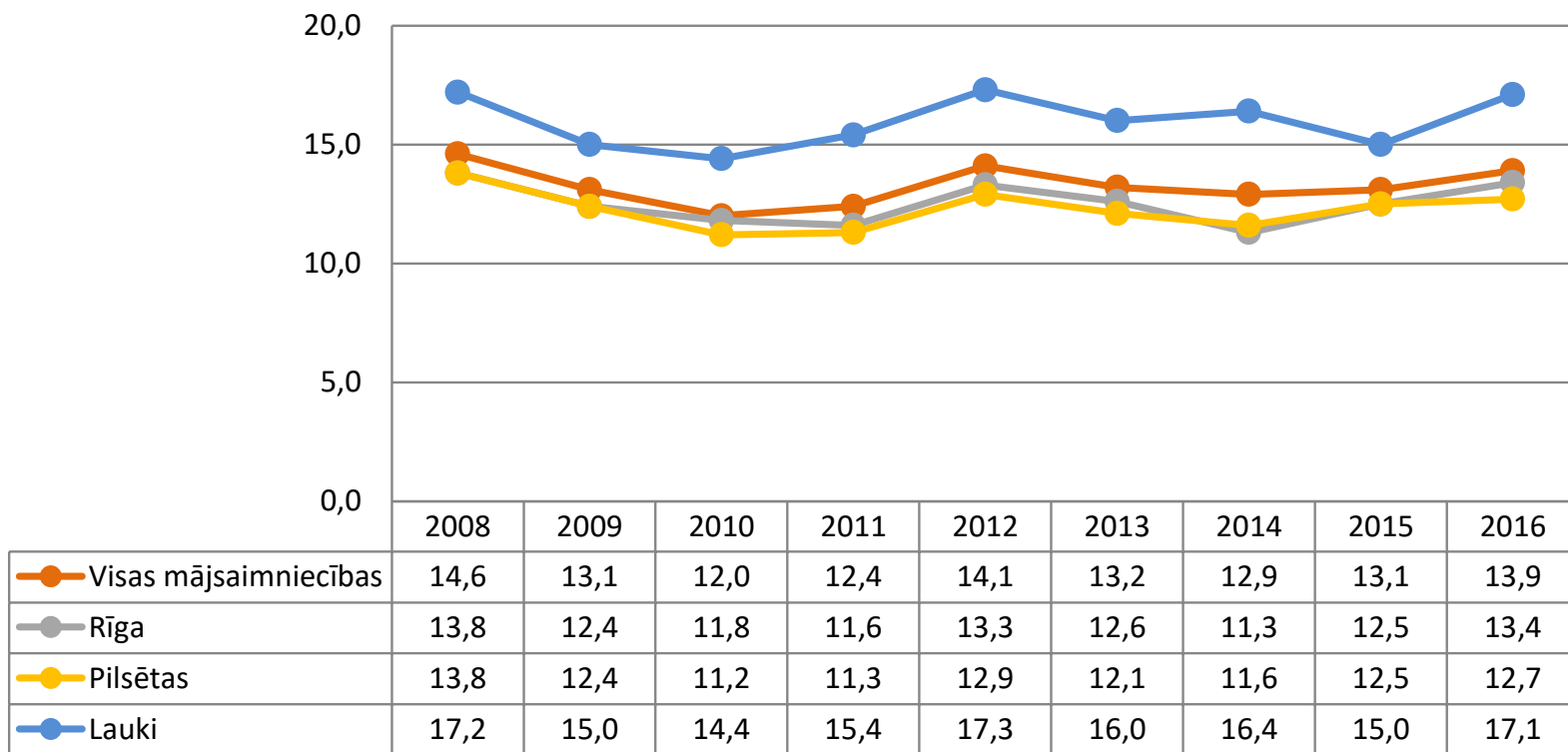
*Dāsnāki
atvieglojumi*

*Būtiski atšķirīgi
rezultāti reģionos*

Mājsaimniecību izdevumi transportam: pilsēta vs lauku teritorija

CSP, Mājsaimniecību izdevumi % no budžeta uz vienu ģimenes locekli

Atvieglājumi transportam

Valsts līmenis (7 MG)

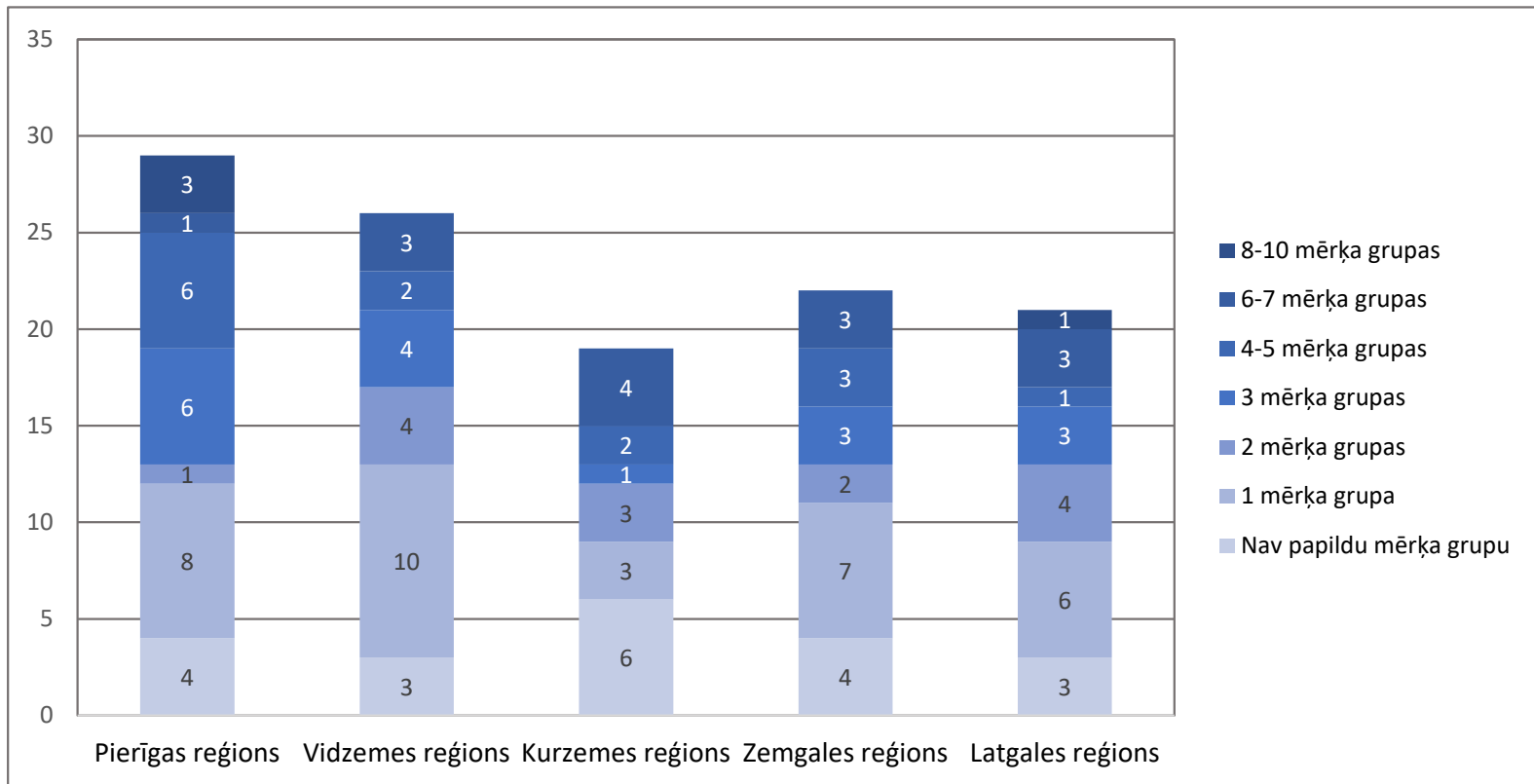
- ✓ Pirmsskolas vecuma bērni;
- ✓ Ārpus pilsētas teritorijas dzīvojošie pamatskolēni (1.-9. klase);
- ✓ Ārpus pilsētas teritorijas dzīvojošie vidusskolēni (klātienē 10.-12. klase);
- ✓ Personas ar I vai II grupas invaliditāti, bērni ar invaliditāti un pavadošā persona I grupas invaliditātei vai bērnam ar invaliditāti;
- ✓ Bāreņi un bez vecāku gādības palikuši bērni līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai;
- ✓ Politiski represētās personas un nacionālās pretošanās kustības dalībnieki;
- ✓ Daudzbērnu ģimenes locekļi ar apliecību „3+ Ģimenes karte”.

Pašvaldību līmenis (0-10 MG)

- ✓ Pilsētu teritorijā dzīvojošie skolēni (1.-9. klase un 10.-12. klase);
- ✓ Skolēni, kas apmeklē interešu izglītību, speciālās izglītības iestādes u.tml.;
- ✓ Personas ar III grupas invaliditāti;
- ✓ Personas ar kustību traucējumiem;
- ✓ Personas ar garīga rakstura traucējumiem;
- ✓ Personas, kas sasniegušas noteiktu vecumu;
- ✓ Personas pensijas vecumā;
- ✓ Vientuļi veci cilvēki/ pensionāri;
- ✓ Trūcīgas personas;
- ✓ Maznodrošinātas personas;
- ✓ Jaunās māmiņas;
- ✓ Citas mērķa grupas.

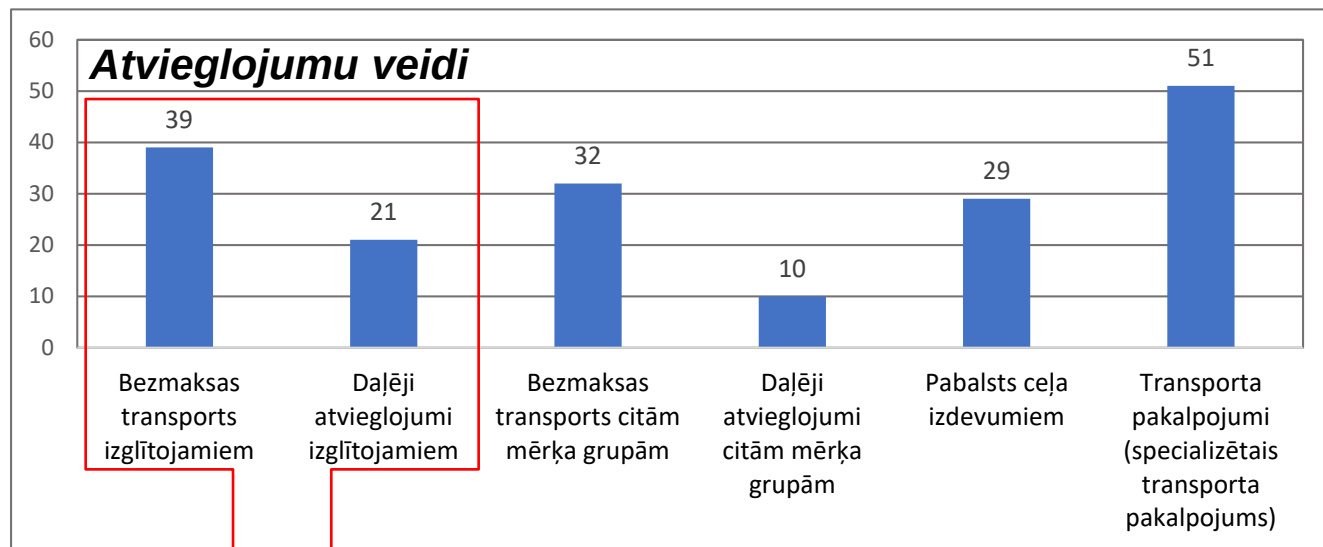
Transporta atvieglojumu mērķa grupu skaits pašvaldību saistošajos noteikumos statistisko reģionu griezumā

98 pašvaldībās vismaz viena papildu atvieglojumu saņēmēju grupa blakus valsts noteiktajām

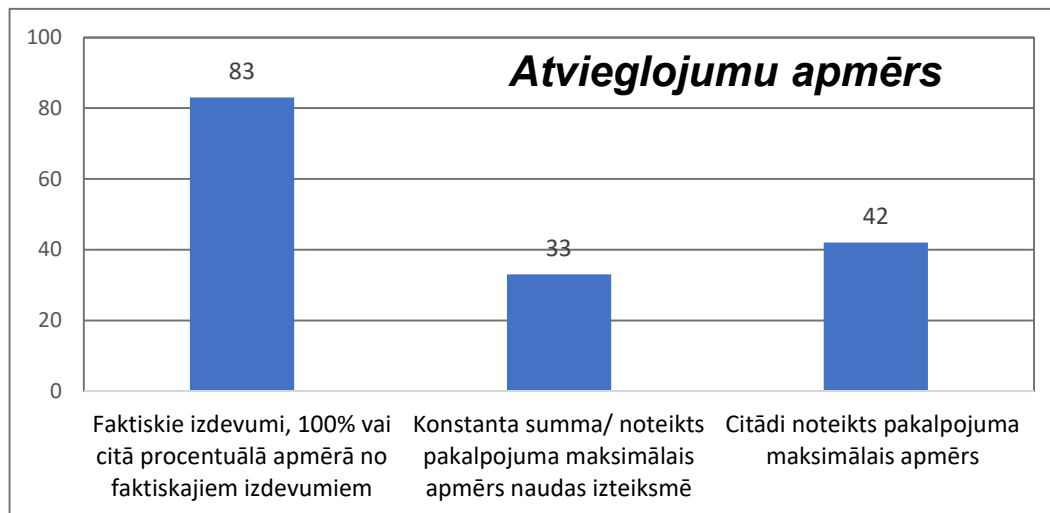

Avots: autoru aprēķini, apkopojot spēkā esošos pašvaldību saistošos noteikumus

Transporta atvieglojumu veidi un apmērs pašvaldību saistošajos noteikumos

*Interesu izglītība,
pārvadājumi pilsētās*

Avots: autoru aprēķini, apkopojot spēkā esošos pašvaldību saistošos noteikumus

Gadījumu izpēte: lauku iedzīvotāju padziļināta pārvietošanās stratēģiju izpēte

Pārvietošanās virzieni:

- Bijušais rajona centrs, ja tas vairs nav novada centrs
- Cita novada centrs, ja atrodas tuvāk par piederīgā novada centru
- Novada centrs, ja tas atrodas tuvāk par citām administratīvajām vienībām
- Reģionālas nozīmes centrs (piem., Jēkabpils, Rēzekne, Daugavpils, Liepāja) vai Rīga specifisku pakalpojumu saņemšanai
- Pierobežas reģionos – kaimiņvalstis (piem., Lietuva, Krievija)

Gadījumu izpēte: pārvietošanās šķēršļi un risināšanas stratēģijas attālās lauku teritorijās

Izmaksas, finanšu ierobežojumi

- Apvienotie braucieni/ izmaksu dalīšana
- Pārvietošanās «vajadzību» uzkrāšana
- Pašvaldības iestāžu atbalsts
- Sociālo kontaktu tīkla atbalsts

Ceļā pavadītais laiks

- Skolēniem interešu izglītībā: patstāvīgais darbs
- Retāka atgriešanās dzīvesvietā/ nakšņošana citviet
- Interneta veikalu izmantošana
- Atteikšanās no brauciena

Nepiemēroti sabiedriskā transporta kursēšanas laiki

- Apvienotie braucieni dažādām vajadzībām
- Neformālo privāto pakalpojumu izmantošana
- Pārvietošanās vajadzību uzkrāšana un apvienošana

Veselības traucējumu radīti pārvietošanās ierobežojumi

- Finanšu līdzekļu uzkrāšana neformālo privāto pakalpojumu izmantošanai
- Sociālo kontaktu tīkla atbalsts

Aktuālais sabiedriskā transporta jomas politikas ietvars (2)

- **Informatīvais ziņojums «Par reģionālās nozīmes sabiedriskā transporta pakalpojumu attīstību 2021.-2030. gadam»**
- **Transporta attīstības pamatnostādnes 2021.-2027. gadam – izstrādes procesā**

Mērķa «sekmēt iedzīvotāju pārsēšanos no privātā autotransporta uz konkurētspējīgu, ērtu, drošu, uzticamu un integrētu sabiedrisko transportu, kas veicinās sabiedriskā transporta pakalpojumu nozares attīstību un efektīvāku resursu izmantošanu» pamatprincipi:

- lielāks uzsvars uz dzelzceļa pārvadājumiem, lai saīsinātu brauciena ilgumu
- komerciālo/ valsts nedotēto maršrutu veidošana, kur biļetes cenu noteiks pārvadātājs, uzņemoties zaudējumus kā paša risku
- valsts garantēto pakalpojumu apmēru noteikšana (dotējamo maršrutu segmentā)
- bezmaksas sabiedriskā transporta nodrošināšana teritorijās ar zemu apdzīvotības blīvumu

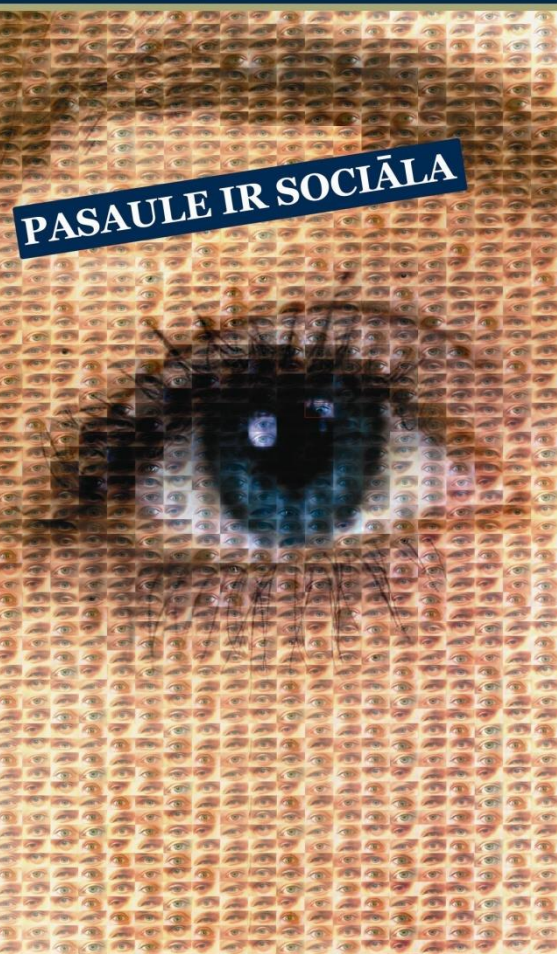
Sabiedriskā transporta jomas politika: secinājumi un ieteikumi

- **Iekļaut sabiedriskā transporta politikas dokumentos nevienlīdzības aspektus**
  - Apmērs, kādā sabiedriskais transports spēj apmierināt iedzīvotāju pārvietošanās vajadzības (ienākumu kvintiles, pilsēta/ lauki, reģions)
  - Iedzīvotāju izdevumi sabiedriskajam transportam no visiem izdevumiem (ienākumu kvintiles, pilsēta/ lauki)
  - Apmērs, kā mainās iedzīvotāju paradumi izvēlēties videi draudzīgus pārvietošanās līdzekļus
  - Sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu situācijas monitorings
- **Stiprināt elastīgu sabiedriskā transporta risinājumu turpmāko attīstību reģionu/ lauku iedzīvotāju pārvietošanās iespēju uzlabošanai**
  - Vidzemes projekts MAMBA kā tests
  - Nostiprināt pamatnostādnes un paplašināt plānoto risinājumu ieviešanu

**Baltic Institute
of Social Sciences**

BISS

**EXPERTS IN RESEARCH
AND ANALYSIS**

Baltic Institute of Social Sciences

Tērbatas iela 53 – 6, Rīga

Tel: 67217554, 29411649

biss@biss.soc.lv

www.biss.soc.lv